

СЕКЦІЯ «ПРОФЕСІЙНА КОМУНІКАЦІЯ»

УДК 811.161.2-115:811.16

Онуфрієнко Г. С.¹, Ковтун В. М.²

¹ д-р філос. у філол. науках, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. БАД-532 НУ «Запорізька політехніка»

УКРАЇНСЬКА МОВА В СУЗІР'І СУЧАСНИХ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ: КОМПАРАТИВНИЙ КОНТЕКСТ І ПЕРСПЕКТИВИ ВЗАЄМОДІЇ

У сучасному європейському комунікаційному просторі різноманіття слов'янських мов (СМ) ілюструють у складі найбільшої в світі індоєвропейської мовної сім'ї три їх підгрупи, умовно об'єднані за спільними ознаками (західнослов'янські, південнослов'янські, східнослов'янські), якими спілкуються близько 300 млн осіб [1, с. 101]. Беручи свій початок від праслов'янської доби, українська мова (УМ) упродовж своєї історії неодноразово поставала об'єктом ґрунтовних наукових досліджень на матеріалі документальних, лінгвістичних, історичних та етнографічних джерел у працях таких славістів, як О. Горбач, Ю. Карпенко, М. Максимович, В. Німчук, Г. Півторак, О. Потебня, В. Русанівський, В. Скляренко, К. Тищенко, О. Ткаченко, О. Царук, Ю. Шевельов та ін. Генезу УМ у проєкції комплексної візії надскладної взаємодії різних гіпотез та концепцій мовознавців ХІХ – ХХ століть висвітлено в статтях, підготовлених на ГФ Запорізької політехніки та опублікованих у фахових філологічних виданнях [2]. В умовах тривалого воєнного стану в Україні активно обговорюються університетськими науковцями та громадськими спільнотами розміщувані в YouTube відеоматеріали актуального культурного проєкту «У пошуках ідентичності». Мета цієї розвідки – на засадах різновекторного порівняльного аналізу з різними СМ і з урахуванням набутого досвіду співавторів з їх опанування узагальнити особливості УМ як засобу вербальної комунікації та обґрунтувати чинники й локації взаємодії СМ.

У ХХІ столітті УМ функціонує як одна з найпоширеніших СМ, що підтверджують офіційні дані і про кількість її носіїв (близько 45 мільйонів осіб [4]), і про зростаючі обсяги перекладів з української художньої літератури, до якої останніми роками постійно збільшується читачий інтерес різних верств населення інших країн. Українською мовою спілкуються в Україні та за її межами у численних українських діаспорах і громадах у всьому світі. Вона є провідною мовою початку в

освітніх закладах, у науковій сфері, техніці, у засобах масової інформації, в мистецтві, літературі, спорті. Згідно з концепцією державної мовної політики, затвердженою Указом Президента України від 15.02.2010 р., і відповідно до ухваленого 25.04.2019 р. Верховною Радою України закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної» визначено стратегічні пріоритети УМ для збереження ідентичності української нації, зміцнення державної єдності України та схвалено концепцію популяризації УМ до 2030 р. «Сильна мова – успішна держава».

Компаративний аналіз в ієрархічній системі УМ її особливостей на основних рівнях (фонетика, графіка, лексика, граматика, стилістика) із залученням проміжних (дериваційний, фразеологічний, текстовий) з іншими поширеними СМ дозволяє виокремити спільні й відмінні риси між ними, актуальні саме в комунікації. Так, якщо УМ і болгарська мова як кириличні складаються відповідно з 33-ох та 30 літер, то серед поширених СМ, заснованих на латиниці, 35 літер у сучасній версії має польська абетка, а найбільшу кількість словацька – 46, алфавіти яких містять й діакритичні знаки, що відсутні в УМ. Словесний наголос у багатьох СМ є постійним, фіксованим, наприклад, у чеській та словацькій мовах він завжди на першому складі за винятком коротких слів, у польській – на передостанньому. УМ, як і болгарська, вирізняються вільним наголосом, тож він може припадати на будь-який склад за чинними нормами цих мов, що суттєво ускладнює процес опанування усної форми мовлення. Набута нами практика спілкування польською і словацькою мовами із носіями цих мов у науково-освітній сфері дозволяє акцентувати важливі артикуляційні відмінності з УМ: у словацькій мові подовженість мають і голосні, і приголосні, тоді як в УМ – тільки приголосні, а в польській мові на відміну від УМ дзвінкі приголосні в кінці слова оглушуються; для словацької також є характерними дифтонги і відсутність редукції голосних. За підтвердженнями лінгвістичними даними [4], УМ виявляє 29 спільних фонетичних та граматичних рис з верхньолужицькою, 27 – з нижньолужицькою, 23 – з чеською і словацькою, 21 – з польською, 20 – із сербською. Словниковими ресурсами СМ зафіксовано найбільшу близькість УМ як з польською (близько 70 % спільної лексики), так і словацькою (майже 68 %). В усіх СМ саме міжнародна лексика, і в її складі міжнародна термінологія, виконують надважливу в умовах планетарної інформатизації функцію інтернаціоналізації природних мов як універсального засобу комунікації, що збільшує ефективність текстотворення.

Водночас у європейському просторі всі сучасні СМ об'єднують спільні вимоги до такої універсальної інтегративної категорії, як культура мовної комунікації в діалогах і полілогах, де пріоритетними були та є елементарна повага до співрозмовника, коректність і тактовність у висловлюваннях, найпершим вербальним підтвердженням яких є обов'язковість персоніфікації в усному/письмовому зверненні (повідомлення, запитання, розпорядження, вказівка тощо) до адресата (слухача, читача) – називання персонального імені (імені, по батькові) особи. В УМ це відбувається за допомогою флексій кличного відмінку.

Подальший розвиток та перспективи УМ щільно пов'язані з масштабами та різновекторністю взаємодії з іншими СМ. Цілком досяжними вбачаємо можливості для поглиблення й урізноманітнення форм співпраці із Польщею, Словаччиною та Чехією в освітній, науковій та культурній сферах. Зокрема, у сфері науки вбачаємо як вельми начасні міжнародні проєкти з розроблення вченими провідних університетів цих СН новаторської підручничкової літератури, галузевих багатомовних словників та довідників. У сфері вищої освіти чекають на збільшення учасників й урізноманітнення локацій міждисциплінарних напрямів в актуалізованих часом програмах неформального офлайн стажування задля продуктивного обміну багатим попереднім досвідом представниками професорсько-викладацького складу університетів та можливості до безкоштовної участі студентської молоді в літніх фахово спрямованих мовних школах. Чимало книг сучасних українських авторів, зокрема Володимира В'ятровича, Сергія Жадана, Оксани Забужко, Андрія Куркова, Андрія Лесіва, Андрія Любки, Наталії Матолінець, видано чеською, польською та словацькою мовами. Новими перекладами української прози та поезії систематично поповнюються книжкові ринки багатьох слов'янських країн.

Отже, маючи давню історію і беручи витоки з праслов'янської мови, УМ упродовж останніх століть свого активного, хоча й складного та різної інтенсивності розвитку, підтверджує яскраві національні особливості. У ХХІ столітті УМ посідає міцні позиції серед СМ, активно функціуючи у трьох своїх офіційних статусах: як національна, як літературна, як державна. Водночас процеси глобалізації й інформатизації та спричинений воєнним станом масовий від'їзд українців до слов'янських країн активізують взаємодію УМ з найбільш генетично близькими до неї СМ, що вже результує спільними науковими, освітніми, мистецькими та літературними проєктами, сприяючи подальшому лексичному збагаченню УМ та поглибленню мовнокомунікаційних зв'язків і взаєморозуміння між народами країн. Прогнози щодо майбутнього УМ постали нині й об'єктами наукових

досліджень докторів філологічних наук, виконаних в Інституті української мови НАН України. Зокрема, в нещодавно опублікованій монографії [3] про основи лінгвофутурології як нової гібридної галузі знань автор окреслює і тенденції, що визначають мовне майбутнє людства, й описує загрози мовному розмаїттю Землі та шляхи порятунку від занепаду. Переконливо викладено візію різних можливих сценаріїв майбутнього УМ та окреслено прогнози щодо зміни УМ у близькій та віддаленій перспективах, а головне – зазначено, що необхідно зробити задля того, щоб УМ і зміцніла, і розквітла як інструмент текстотворення у щоденному спілкуванні всіх українців, бо ж сильна мова є вербальною зброєю, невід’ємним мовним складником національної ідентичності у захисті держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Онуфрієнко Г. С. Глосарій до навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)»: навч. посібник для ЗВО / Г. С. Онуфрієнко. - 2-ге вид., доп. – Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2022. - 148 с.
2. Онуфрієнко Г. С., Хваткова С. О. Генеза української мови: гіпотези у сучасному й минулому / Г. С. Онуфрієнко, С. О. Хваткова // Мова і культура (науковий щорічний журнал). – Київ : Видавничий дім С. Бураго, 2007. - С. 22-28.
3. Селігей П. О. Українська мова у 2222 році: Вступ до лінгвофутурології / П. О. Селігей. – Київ: Академперіодика, 2023. – 452 с.
4. Українська мова – Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-68157> (дата звернення: 13.02.2023).